

✎ *Dits, fets i veres veritats. Estudis sobre Ramon Muntaner i el seu temps*, ed. Josep Antoni Aguilar, Sadurní Martí i Xavier Renedo, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 236), 2019, 506 p.

L'any 2015 es va escaure el 750è aniversari del naixement de Ramon Muntaner. De la recerca produïda arran de la commemoració en sobresurt el volum publicat per les PAM, amb 21 articles que despullen, en quatre blocs temàtics, la *Crònica* com a text literari i com a document històric. La major part de les contribucions projecten una mirada nova, plena de rigor científic, sobre aspectes clau de l'autor i l'obra; totes, sense excepció, il·luminen zones fosques de la *Crònica* i de temes connexos.

El primer bloc, «Biografia», consta de tres articles excel·lents amb profusió de documentació inèdita. Josep M. Gironella s'ha capbussat en el fons notarial de Peralada per identificar la família més immediata del cronista i les conseqüències infaustes dels fets del 1285, com ara la fragmentació i alienació de la casa de la Plaça Gran. Mateu Rodrigo documenta àmpliament la relació de Muntaner amb València. Casat i establert a la ciutat del Túria després de l'etapa bèl·lica, Muntaner exerceix d'home de negocis i administrador de Bernat de Sarrià, encapçala missions del govern urbà i adquireix terres i immobles a la ciutat. Rodrigo acota també les dimensions reals de l'alqueria de Xilvella, avui Xirivella, des d'on Muntaner va escriure la *Crònica*. Damien Ruiz es refereix al ritus de fraternitat que llegim al capítol 37 de la *Crònica*: la comunió, amb una mateixa hostia consagrada, del rei Felip III l'Ardit i l'infant Pere d'Aragó, és a dir una *covinença*, una aliança basada en la *fermetat* i el *sagrament*. Diverses fonts permeten ajustar la cronologia i les motivacions del viatge de l'infant Pere a París.

El segon bloc d'articles gira al voltant de la construcció literària de la *Crònica*. Josep A. Aguilar estudia l'engranatge narratiu dels capítols previs a l'inici de la guerra de les Vespres Sicilianes. Segons Aguilar, quan Muntaner afirma, contradient totes les cròniques, que hi va haver dues ambaixades sicilianes i no pas una, adapta la realitat als seus interessos, potser per allunyar la sospita que l'expedició berberisca prèvia fos una

maniobra fingida. El rei abandona l'empresa de la Berberia perquè es troba en un atzucac, atesa la negativa del papa a donar-li suport, i, segons Muntaner, tant els drets dinàstics com el deure cavalleresc d'assistir els febles i els desemparrats legitimen la invasió de Sicília. Jaume Aurell analitza la tradició autobiogràfica de la cronística catalana medieval i hi situa el text de Muntaner. El fet que es retrati com a testimoni més que no pas com a personatge atorga a la *Crònica* una gran originalitat. Muntaner pren tècniques estilístiques i retòriques dels reculls dels cavallers francesos de la quarta croada, però l'ús del «jo» connecta amb la generació posterior de cronistes memorialístics. En un breu article, Enric Bassegoda se centra en el relat històric de la invasió de l'Empordà i compara el paper de Desclot, més minuciós, i Muntaner, més tendencios, com a escriptors d'història. Stefano M. Cingolani insisteix en la necessitat d'interrogar les fonts i atorga una importància cabdal al *Llibre de l'infant en Pere*: la *Crònica* li deu un estil vivaç i popular i un tractament de la matèria amb gran llibertat i invenció. Cingolani afirma que «com més precís, detallat i creïble és Muntaner en el seu relat, més garanties tenim que està mentint» (159). Segons aquest estudiós, els termes messiànics, clarament cristològics, amb què Muntaner descriu els reis o algunes de les seves accions van molt més enllà «d'una senzilla i trivial concepció providencialista de la història, massa sovint repetida en els treballs sobre Muntaner» (162). Pietro Colletta analitza la relació entre Muntaner i el regne de Sicília i se centra en les analogies i les diferències entre les quatre cròniques catalanes i les quatre sicilianes del XIV, escrites en llatí, tocant a alguns episodis significatius, així com en els mecanismes amb què Muntaner acredita la seva veritat historiogràfica. Quan el missatge és més «celebrativo e propagandistico», el fet d'atribuir-lo a un dels personatges —sobretot a l'antagonista per excel·lència, Carles d'Anjou— esdevé un expedient molt eficaç per fer-lo creïble. Antonio Contreras dona compte dels «actes de representació», altament teatralitzats i ritualitzats, que serveixen a Muntaner per articular l'estructura narrativa i marcar una gradació ascendent del ritme del relat: tres actes d'investidura, deu actes de «coronació» i més de vint «festes», entre d'altres. Ernest Marcos

compara les estratègies narratives de la tradició quasi mil·lenària grega, representada en temps de Muntaner per Paquimeres, i de la tradició catalana medieval, que no en té el recorregut, la solidesa ni el prestigi. D'altra banda, recorda que a final del segle XIII l'Imperi bizantí restaurat va esdevenir una diarquia, amb un emperador i un coemperador no sempre ben avinguts. Muntaner vincula la conducta traïdora de l'emperador i dels grecs en general amb la seva condició cismàtica i els assimila als models literaris de l'èpica, la novella i la literatura trobadoresca. Xavier Renedo parteix del famós elogi de la llengua catalana que llegim en el capítol 29 de la *Crònica* i afirma que el centre de gravetat no és l'elogi del «bell catalanesc» i dels seus parlants: el que de debò interessava a Muntaner era posar en relleu el poder militar que podien arribar a tenir els catalans, un poder que superaria el dels tàrtars si estiguessin tan units com ho estava la seva llengua, en contrast amb la dispersió dialectal de les altres llengües romàniques, l'anglès, l'àrab o el grec. Parlar la mateixa llengua ajudava a compartir ideals i voluntats, i això podia resultar decisiu en els camps de batalla i en les campanyes militars, tal com demostra Renedo amb exemples concrets.

El tercer bloc d'articles es dedica al tema «La *Crònica* i les llengües» i el formen només dues contribucions. Daniel Genís es fixa en la traducció castellana de la *Crònica* per Miguel de Monterde, de la segona meitat del segle XVI. Genís demostra que Monterde va partir de l'edició de la *Crònica* de Felip Mey (València, 1558) i que la seva traducció és completa, llevat d'algunes parts introductòries i del sermó occitanitzant del capítol 272. La considera una traducció literal, sense intencionalitat política prou evident, a manca d'un estudi més aprofundit. Jordi Redondo estudia la terminologia grega de la secció bizantina de la *Crònica*, tant els hellenismes que en són exclusius com els que estan testimoniats en altres textos, i formula la hipòtesi de l'origen oral d'aquests manlleus, que en cap cas denoten un coneixement real del grec.

L'últim dels blocs estudia «La *Crònica* des d'altres perspectives». En el seu article conjunt, Eduard Canal, Josep Maria Nolla i Jordi Sagrera elaboren una fascinant anàlisi poliòrquica del setge de Girona el 1285, ben documentat a partir del relat aparentment coetani de Desclot, que conver-

teix un episodi militar de guerra de posicions en un setge heroic que en realitat no va existir. Hi va haver un únic fet d'armes «digne d'aquest nom»: un atac ràpid de guerrers a peu contra els cavallers francesos arribats davant la porta de l'Onyar. Si Ramon Folc el va fer pintar de seguida a la galilea del temple de Sant Vicenç a Cardona va ser perquè «era l'única acció d'armes d'una certa volada que hauria protagonitzat (o, si més no, decidit), d'un setge de posicions, sense combats» (p. 275 i figures 3 i 4). En un article preciós, Elvis Mallorquí es refereix als danys col·laterals de la invasió francesa del 1285. Mallorquí espigola les col·leccions documentals de les terres gironines i documenta desenes de referències a la «*invasione gallicorum*». Les notícies es classifiquen i es comenten en nou apartats: a) fugitius, b) destruccions i incendis, c) pèrdua d'escriptures, d) morts i desaparicions, e) robatoris i pèrdua de patrimoni, f) fam i pobresa, g) masos abandonats, h) alteració de les xarxes comercials, i) jutjats i absolts. La lectura dels setanta-nou documents, recollits en apèndix, informa d'una densa ocupació del rerepaís de la ciutat de Girona. Es tracta d'una primera aproximació que, tal com afirma Mallorquí, caldria completar amb les dades procedents de les terres empordaneses. Josep M. Martí i Mendoza analitza el fet musical en la *Crònica*, que conté més de 130 fragments en què la música és present d'una manera o d'una altra. Martí els classifica en vuit apartats: música de festa (59 fragments), música de palau (5), música com a do del cavaller (4), música heràldica: enunciativa (13), castrense (8), de guerra (7), música sacra (26) i música vària (9). Té una rellevància especial l'única referència que fa Muntaner a la música popular: quan indica que el joglar Comí cantarà el seu *Sermó* al so de *Gui de Nanteuil*, un cant de gesta francès de finals del segle XII. Marta Peracaula i Xavier Renedo analitzen, en un article de bella i minuciosa arquitectura, les referències horàries que dona Desclot respecte a l'arribada del rei d'Aragó a Bordeus el 31 de maig del 1283, cap a les tres de la tarda, i sobre la seva sortida, o fugida, aquell mateix dia a entrada de fosc, sense haver concretat el desafiament. «El que en Desclot és una cursa contra el temps i les adversitats meteorològiques, en Muntaner sembla, a estones, més aviat un viatge de plaer i un *tour de force* de la cortesia i del *savoir*

faire cavalleresc» (341), afirmen els autors. La consulta del *Diplomatari* de Pere el Gran sembla confirmar amb documents d'arxiu el paper que juga Joan de Grailly a la *Crònica* de Desclot: els moviments calmosos del senescal d'Aquitània fan possible que Pere el Gran augmenti la distància que el separa dels seus futurs perseguidors i que, amb l'arribada de la nit, sigui gairebé impossible que l'encalcin. Marcel Pujol estudia els canvis tecnològics a la marina mediterrània al voltant del 1300. Muntaner va ser un senyor de nau, propietari d'embarcacions dedicades al cors o al comerç, i alhora un comandant d'esquadra. La *Crònica* reflecteix la generalització de la galera a tres tires, dita *al terçol*, a partir de la dècada del 1280, però insisteix en la importància de mantenir als estols galeres lleugeres, a dues tires, per treure partit de la seva velocitat. Albert Reixach recull, a l'extens fons de la notaria reial de Girona, anotacions, generalment en llatí, que cal tenir en compte com a fonts complementàries. Destaquen els apunts del gironí Ramon Peradalta, actiu entre 1350 i 1383. Una altra font rellevant és la correspondència enviada des de les escriptories de corporacions públiques. L'episodi més semblant a la invasió francesa del 1285 es produeix entre finals del 1389 i el primer trimestre del 1390, quan uns 5.000 homes del comte d'Armanyac van ocupar la meitat nord del bisbat de Girona durant cinc mesos. Una de les funcions dels jurats de Girona hauria estat contrastar els rumors que circulaven i establir una mena de versió oficial, a banda, és clar, d'aconseguir ajuda. En el seu article, Raül Sanchis analitza les referències de Muntaner a la dansa. Després de la conquesta de València, Muntaner dona la primera notícia de jocs protagonitzats per cavallers salvatges, especialitzats en simulacres de batalles, en baralles amb bèsties fingides i en tornejos. Muntaner utilitza els termes *ball* i *dansa* pràcticament com a sinònims, però s'intueix la tendència a diferenciar la dansa (nobiliària i/o pausada) del ball (popular i/o saltat). A l'última contribució del volum, Joan Valls Pueyo ressegueix, amb documentació inèdita, la figura de Bernat de Rocafort, que va ser fill dels castells de Castellbell. Arran de la mort de Berenguer d'Entença a mans d'Humbert de Rocafort, germà petit de Bernat, i Dalmau de Sant Martí, el seu oncle, Bernat de Rocafort, cap únic de la

Companyia, va posar les seves tropes al servei de Carles de Valois, que volia restaurar l'imperi llatí de Constantinoble. La ruptura de relacions entre Tibald de Cepoy, el cap francès, i Bernat de Rocafort va ser la seva sentència de mort. El 1309 Bernat i Humbert morien, de fam i de set, al castell d'Aversa, a una vintena de quilòmetres de Nàpols, on els havia empresonat el rei Robert.

El volum es completa amb la bibliografia (437–468), els resums i abstracts (469–478), i l'índex de noms, elaborat per Glòria Ribugent i Sadurní Martí (479–503), que inclou topònims, noms de persona, obres citades i, ocasionalment, algun concepte rellevant, com ara les Vespres Sicilianes. Els noms anteriors a l'època moderna hi estan ordenats pel nom seguit del cognom.

David Guixeras Olivet